

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-11\(40\)-53-69](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-11(40)-53-69)

УДК 378.147.34+82-31

Грицак Наталія Русланівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри методики викладання
світової літератури
Національного педагогічного ун-ту
імені М. П. Драгоманова.

Київ, Україна.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4744-7072>

grycak78@ukr.net

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ-СЛОВЕСНИКАМИ ЖАНРОВОЇ ПРИРОДИ ОПОВІДАННЯ З УРАХУВАННЯМ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦИФІКИ

Анотація. Дослідження присвячено жанровому аналізу художнього твору як одного з важливих інструментів формування професійної підготовки майбутніх учителів-філологів. Запропонована розвідка є продовженням публікацій автора щодо створення методичної системи формування та розвитку умінь і навичок у студентів-філологів жанрового аналізу художніх творів з урахуванням національної специфіки.

Проаналізовано ґрунтовні теоретичні літературознавчі праці (Д. Наливайка, Т. Свербілової, О. Колінько, Н. Копистянської, Д. Чика), що слугують методологічною основою створення запропонованої системи. Опрацювання методичних досліджень сучасних науковців свідчить про те, що питання формування умінь і навичок жанрового аналізу художнього твору на прикладі творів зарубіжної літератури у студентів-філологів є одним із малодосліджених у сучасній методиці викладання літератури. Розуміння студентами жанру, як ключової категорії літературознавства, допомагає майбутньому вчителю зарубіжної літератури ефективно реалізувати методи порівняльного аналізу творів національних літератур.

У дослідженні запропоновано визначення жанрової грамотності, яке розуміємо як сукупність знань, умінь і навичок студентів визначати жанр за типологічними ознаками, виокремлювати оригінальні авторські жанрові риси, орієнтуватись в розмаїтті жанрів художньої літератури, порівнювати жанри у національних літературах, увиразнювати жанрові зміни та трансформації. Поняття жанрового аналізу художнього твору розглядаємо як один із видів літературознавчого аналізу, що виявляє типологічні ознаки та індивідуально-авторські особливості жанрової природи художнього твору.

Доведено, що ефективна реалізація жанрового аналізу художнього твору з урахуванням національної специфіки передбачає ґрунтовні теоретичні знання з курсів вступу до літературознавства і теорії літератури, історії української та зарубіжної літератури, національно-культурного середовища твору.

Ключові слова: студент-філолог; жанр; оповідання; жанровий аналіз; жанровий аналіз з урахуванням національної специфіки; вища школа.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. У передмові до видання «Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія» Д. Наливайко акцентує увагу на тому, що одним із перспективних теоретико-методологічних дискурсів компаративістики є порівняльна поетика, а у ній «на перший план висунулося порівняльне вивчення жанрів і стилів у національних літературах у різні періоди їхнього розвитку» [1, с. 37]. Д. Наливайко проектує зміну вектора літературної компаративістики, а відтак, окреслює можливі шляхи покращення методичної підготовки студента-словесника. Зазначимо, що в сучасному українському літературознавчому середовищі з'явилась низка ґрунтовних студій, що є практичною реалізацією теоретичних міркувань прихильників порівняльної поетики: Т. Свербілової [2], О. Колінько [3], Д. Чика [4] та ін. Темою цих новітніх компаративістських розвідок є з'ясування проблем сучасної жанрології: взаємозв'язок у жанрі спільного і національного, авторського і універсального, створення авторської жанрової моделі тощо. Окрему увагу слід сфокусувати на концепції чотирисферної структури, що запропонувала Н. Копистянська. Вагомим є її твердження, що «жанри є в чомусь транснаціональні, міжнародні, і в наш час можна сказати, що і міжконтинентальні, але в чомусь глибоко національні, бо формуються і трансформуються на рідній землі та реалізуються рідною мовою» [5, с. 51]. Аналогічної думки дотримується, наприклад, Б. Антонич: «Я сам у своїх поезіях підкреслюю свою національну та навіть расову приналежність не тільки в змісті, але що важніше – й трудніше – ще й формі. Роблю це менше за надуманою програмою, більше з внутрішньої потреби вірності світові, що з нього вийшов» [6, с. 650–651]. Ця ідея повинна слугувати підґрунтям фахової підготовки студента-філолога, адже національна література – це «один із найпотужніших засобів збереження і утворення у світі мезокосмосу – етнічної, національної ідентичності, виховання національної самосвідомості» [7, с. 43].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що проблеми аналізу інонаціонального художнього твору присвячені численні праці науковців-методистів (А. Вітченка, В. Гладишева, А. Градовського, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, А. Мельник, Л. Мірошниченко, О. Ніколенко, О. Покатілової, І. Ціка, Ф. Штейнбука та ін.), питання формування умінь і навичок жанрового аналізу художнього твору на прикладі творів зарубіжної літератури у студентів-філологів залишається одним із малодосліджених у сучасній методиці викладання літератури. Саме тому на часі є створення методичної системи жанрового аналізу художнього твору з урахуванням національної специфіки для студентів-філологів [8], [9].

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – навчити студентів-філологів аналізувати жанрову природу оповідання з урахуванням національної специфіки.

Реалізація мети передбачає наступні **завдання**: розкрити сутність жанрового аналізу художнього твору; запропонувати орієнтовну схему аналізу жанрової природи оповідання з урахуванням національної специфіки; на прикладі оповідань Ч. Діккенса, А. Чехова, С. Пилипенка, Г. Белля охарактеризувати індивідуальні авторські ознаки жанру оповідання.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Теоретичною базою дослідження слугують: літературознавчі праці (М. Бахтіна, В. Будного, Т. Бовсунівської, І. Денисюка, М. Ільницького, О. Колінько, Н. Копистянської, Д. Наливайка, Т. Свербілової, А. Ткаченка, Д. Чика та ін.), розвідки з методики викладання української та зарубіжної літератури (Ю. Бондаренка, Н. Волошиної, В. Гладишева, А. Градовського, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, Л. Мірошниченко, А. Мельник, Н. Романишиної, Є. Пасічник, А. Ситченка, Г. Токмань, Ф. Штейнбука та ін.), студії з філософії, естетики, культурології та інших соціально-гуманітарних наук (В. Біблера, Г. Гачева, О. Колісник, О. Лісового, Л. Мазур та ін.).

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У статті застосовано теоретичні методи дослідження, зокрема аналіз літературознавчих і методичних джерел з метою визначення стану розробленості окресленої проблеми; типологічний і компаративний літературознавчі методи, що сприяли обґрунтуванню теоретичних засад запропонованої розвідки. Застосовано дефінітивний метод, що допоміг уточнити поняття «жанрова грамотність» і «жанровий аналіз художнього твору з урахуванням національної специфіки». Використано проблемно-

пошуковий метод, що дозволив визначити ефективні прийоми вивчення жанрової природи оповідання з урахуванням національної специфіки.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

На першому етапі дослідження жанрової природи художнього твору увага зосереджена на визначенні типологічних ознак жанру оповідання. Крім цього, ефективний аналіз жанрової специфіки творів, що вивчаються, не можливий без з'ясування питання національних ознак жанрової моделі, вираження особливостей функціонування жанру оповідання в англійській, українській та німецькій літературі, характеристики відповідної національної літературної традиції. Відтак, перед студентами ставимо завдання розпізнати і визначити домінуючі структурні елементи жанру оповідання, зіставити ці ознаки з іншими жанровими моделями. На цьому етапі значна кількість студентів стикається із проблемою: потреба у володінні теоретичними знаннями. Опанування відповідного літературознавчого матеріалу формує у студентів жанрову грамотність та закладає теоретичну основу для усвідомлення сутності літературних явищ. Поняття жанрова грамотність ми розуміємо як сукупність знань, умінь і навичок студентів визначати жанр за типологічними ознаками, виокремлювати оригінальні авторські жанрові риси, орієнтуватись в розмаїтті жанрів художньої літератури, порівнювати жанри у національних літературах, виразнявати жанрові зміни та трансформації. Відтак, поняття жанрового аналізу розуміємо як один із видів літературознавчого аналізу, що виявляє типологічні ознаки та індивідуально-авторські особливості жанрової природи художнього твору. Жанровий спосіб аналізу з урахуванням національної специфіки художнього твору – це складний процес через дослідження жанрової природи твору, тлумачення та оцінювання його в цілому, що передбачає знаходження загальних усталених типологічних ознак літературного тексту і виявлення його оригінальних авторських національних рис, з метою пізнання іншої літератури (культури), досягнення (утвердження) самобутності національної літератури, створення власної інтерпретації інокультурного твору.

Наступним етапом вивчення неповторності жанру оповідання у творчості Ч. Діккенса, А. Чехова, С. Пилипенка, Г. Белля є розкриття історико-культурного простору цих творів. І. Денисюк справедливо зазначав, що «жанровий аналіз тексту зобов'язує висвітлити широкий спектр зв'язків художнього твору – соціальних, естетичних, психологічних (суспільство-автор-твір-читач-суспільство), розглянути його як своєрідний вузол стійких компонентів змісту і коригуючих цю стійкість

особливостей творчої індивідуальності письменника» [10, с. 7]. Цей етап формує у студентів-філологів розуміння того, що художній твір – це «дзеркало» буття того чи іншого народу. Студенту необхідно продемонструвати, що адекватне, повноцінне сприйняття інокультурних естетичних смаків та ідеалів, стереотипів й упереджень, цінностей і моральних догм, взаємовідносин і моделей поведінки, традицій і звичаїв, що репрезентовані у художньому творі, передбачає не лише встановлення контактних зв'язків, розкриття типових національних рис і ознак, але й глибоке вивчення світоглядних елементів цих народів, дослідження їхньої національної свідомості, усвідомлення унікальності та неповторності національного коду. Логічно, що студентові необхідно знати художньо-естетичні погляди народу й письменника, факти з національної історії, принципи світосприйняття, ознаки національного характеру, національних цінностей тощо. Так поступово у студентів формується усвідомлення того, що жанр художнього твору дійсно «глибоко національний». Детальний аналіз жанрової природи художнього твору, у нашому випадку – оповідання, розкриває студентам механізм зміни, інтерпретації, модифікації цього жанру, демонструє його залежність від культурних символів, менталітету, національних еталонів, традицій і звичаїв, побуту і географічних умов народу тощо.

Отже, на прикладі «Різдвяних оповідань» Ч. Діккенса, різдвяного оповідання «Сон» А. Чехова, антивоєнного оповідання С. Пилипенка «Огнева паніка» і Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» розкриємо національну специфіку цього жанру.

Звертаючись до «Різдвяних оповідань» Ч. Діккенса, студенти говорять про витоки різдвяного оповідання у світовій літературній традиції (зв'язок із календарною прозою, народними віруваннями тощо), наголошують, що саме доба романтизму знаменується розквітом жанру різдвяного оповідання, згадують письменників, що творили у цьому жанрі (М. Гоголь, Е. Гофман, Ф. Достоевський, М. Лєсков, Б. Лепкий, В. Стефанік, А. Чехов, І. Франко та ін.). Опрацьований матеріал слугує історико-літературним підґрунтям для виявлення характерних ознак жанру.

На етапі визначення типологічних ознак жанру різдвяного оповідання студенти зазначають, що родоначальником жанру різдвяного оповідання в європейському літературознавстві є Ч. Діккенс. Саме англійський письменник, за влучним коментарем Н. Шевчук, застосував «художні можливості сакрального часу для глибшого розкриття соціальних механізмів історичної дійсності» [11, с. 9]. Оскільки цей етап передбачає теоретичне осмислення жанру різдвяного оповідання, то студентам необхідно опрацювати відповідний літературознавчий матеріал

(розвідки І. Буркут [12], С. Ленської [13], А. Полякової [14], О. Приймачук [15] та ін.). Студенти наголошують, що релігійний характер різдвяних текстів визначив й головну їхню жанрову особливість – моральність і повчальність. Відтак, увагу студентів доцільно зосередити на таких змістових елементах різдвяного оповідання: мотив різдвяної зірки, мотив дарування, мотив спогадів, мотив чуда тощо. Узагальнити теоретичний матеріал студенти можуть, наприклад, створивши «теоретичний буктрейлер» або заповнити кластер «Жанр різдвяного оповідання».

Отже, до типологічних жанрових ознак різдвяного оповідання студенти відносять: дії відбуваються у різдвяні свята; гуманістичний пафос; мотив дива, що будується на різдвяній філософії; наявність фантастичного і реалістичного планів; казкову атмосферу; моральне переродження; протиставлення кінця, смерті відродженню, радості; особливі просторово-часові побудування; композиція «хаос – диво – гармонія».

Третій крок. Аналіз жанру «Різдвяних оповідань» Ч. Діккенса з урахуванням національної специфіки. Студенти повинні усвідомити, що без розкриття історичного, національного, культурологічного тощо контексту створення художнього твору неможливо досягти національні компоненти жанрової моделі. Саме через осмислення інокультурної площини твору, естетичних поглядів митця і національної літературної традиції увиразнюємо національні авторські жанрові ознаки. Наведемо окремі приклади. Художній світ різдвяних оповідань ґрунтується на «різдвяній філософії» Д. Діккенса. В основі цієї філософії є християнські моральні закони, відтак, головний ідеал – дім і родина. Студенти констатують, що яскравими ознаками національного характеру англійців, окрім консерватизму, прагнення зберегти у первісному вигляді історично-створений спосіб життя, педантичності, є уява про щасливу родину. Тому в оповіданні значне місце надано саме епізодам гуртування навколо родинного вогнища, атмосфері різдвяного спілкування: «Надходить Різдво, ми збираємося за розкішним святковим столом (усі, звісно, чекають на пудинг), наближається Новий рік, і ми маємо удосталь смачних страв, щоб провести останній день цього року як належить, а наш святковий пиріг виглядає надзвичайно апетитно». Важливою національною авторською ознакою є використання так званого англійського гумору, для якого притаманні прихованість, недомовленість, елементи сатири, каламбуру: «Старий Марлі був мертвим, немов забитий у дверях цвях. Зауважте: я зовсім не маю на увазі, що забитий у дверях цвях якось по-особливому мертвий, більш мертвий за всі інші цвяхи. Ні, особисто я віддав би перевагу цвяху, вбитому у віко домовини, як найбільш мертвому серед усіх виробів із заліза».

З'ясовуючи специфіку різдвяних оповідань Ч. Діккенса, пропонуємо студентам аргументувати думку А. Полякової, що «читач постійно відчуває авторську іронію, яка супроводжує роздуми про серйозні моральні постулати. Геній Діккенса мимоволі створив власний світ авторських казок-ідилій, хоч і спирався в цій побудові на постулати християнської моралі, а також на фольклорні традиції розбудови казкового світу».

Чіткіше увиразнити жанрові національні ознаки творів Ч. Діккенса допоможе порівняння трансформації рис цього жанру в іншій національній літературі. Наприклад, рекомендуємо студентам проаналізувати жанрову специфіку різдвяного оповідання «Сон» А. Чехова, що був написаний у 1884 році. Важливо, що сам письменник визначив жанр саме як різдвяне оповідання. Тому студентам можна запропонувати провести своєрідне «літературознавче розслідування» з метою, по-перше, довести, що оповідання «Сон» А. Чехова належить до жанру різдвяного оповідання, по-друге, знайти національні авторські ознаки цього жанру.

Студенти фокусують увагу на тому, що А. Чехов дотримується окремих формальних жанрових ознак, зокрема події відбуваються у ніч Різдва і сюжетна дія обмежується саме різдвяною ніччю. Натомість обов'язковий для різдвяного оповідання елемент духовного переродження персонажа у цьому творі залишається на другому плані, адже роздає речі Петро Дем'янович лише уві сні і, що найголовніше для автора, Петро Дем'янович постійно апелює до цього факту, намагається пояснити ситуацію, виправдовується, просить про допомогу. Студенти доходять висновку, що різдвяне оповідання А. Чехова життєво реалістичне, віддзеркалює справжні картини російського життя кінця ХІХ ст. Крім цього, автор не ідеалізує свого персонажу, правдиво показує, що Петро Дем'янович може бути совісним, порядним, чесним, співчутливим лише уві сні. Казкова атмосфера Різдва теж на нього діє, він піддається її владі, його охоплює дух Різдва, але не може (не хоче! боїться!) бути справжнім у реальному світі. Криком душі читач сприймає слова Петра Дем'яновича: «Я сам був бідняком і знав, що значить голод і холод. Бідність штовхнула мене на це прокляте місце оцінщика, злиденність примусила мене заради куска хліба зневажати горе і сльози. Якби не бідність, хіба у мене вистачило б сміливості оцінювати у гроші те, що вартує здоров'я, тепла, святкових радощів? За що ж обвинувачує мене вітер, за що мучить мене моя совість?» [16, с. 155].

Для твору стрижневим стає мотив сну, що органічно вписується у розповідь Петра Дем'яновича. Власне крізь призму цього мотиву А. Чехов зміг розставити нові акценти: боротьба проти людської байдужості, людина залежна від обставин, у світі реальності людина не може бути сама

собою, надягає маску та боїться показати справжнє обличчя, розкрити свою душу, щиро співчувати і вболівати за іншу людину. «Через місяць мене засудили. За що? Я переконував судів, що це був сон, що несправедливо осуджувати людину за кошмар. Подумайте самі, чи міг би я просто так віддати чужі речі злодіям і негідникам? І хто бачив, щоб віддавати речі, не отримавши за це гроші? Але суд прийняв сон за дійсність і засудив мене».

Студентську увагу доцільно сфокусувати на ще одному вагомому жанровому атрибуті цього оповідання. Традиційним елементом різдвяного оповідання є щасливий фінал, саме він відтворює різдвяну філософію, саме він примушує читача замислитись над буденним і повірити у чудо. Натомість А. Чехов порушує жанрову структуру, адже оповідання «Сон» не завершується щасливо, жорстка і несправедлива реальність перемогла віру у добро, людяність та щирість почуттів.

Отже, різдвяне оповідання «Сон» А. Чехова побудовано на контрасті: реальність – сон, святково-урочиста атмосфера Різдва – сувора буденність життя. Традиційні жанрові ознаки різдвяного оповідання у творі (цілісність часу і простору; наявність фантастичного і реалістичного планів; казкова атмосфера; дидактичні мотиви) підпорядковані соціально-філософському тлумаченню. Завершити жанровий аналіз різдвяного оповідання можна заповненням студентами «Карти знань» (табл. 1).

Таблиця 1

«Карта знань»

Жанр	Автор	Традиційні жанрові ознаки	Авторські жанрові елементи	Вплив автора на розвиток цієї тематики в інших національних літературах	Приклади творів цього жанру в інших національних літературах

Здійснюючи жанровий аналіз художнього твору з урахуванням національної специфіки, студенти повинні усвідомити, що модель жанру змінюється під впливом низки чинників: соціально-політичної ситуації, естетичних поглядів митця, літературної традиції, культурного простору тощо. Так, алгоритм жанру оповідання, окрім усталених формальних

ознак, набуває додаткових, авторських елементів, що віддзеркалюють авторську рефлексію. Яскравим прикладом для студентів можуть бути антивоєнні оповідання, приміром, українського письменника, відомого митця доби Розстріляного відродження, який своєму читачеві правдиво розкрив увесь трагізм Першої світової війни, а також німецького генія, що майстерно відобразив біль і страждання людини під час війни, – Г. Белля.

Звернемо увагу студентів на виявлення світоглядних позицій авторів, історичні події, специфіку функціонування означеного жанру в національній літературі тощо. Рекомендуємо студентам на цьому етапі ознайомитися з історичною, теоретичною, філософською літературою. Рівень знань студентів доцільно перевірити проблемними питаннями на зразок: чому тема людини на війни є магістральною у творчості С. Пилипенка? У яких життєвих ситуаціях виявився протест Генріха Белля проти фашизму та його ідеології? Аргументуйте висловлювання Г. Белля: «Ця форма, оповідання, мені найближча... і вона залишається для мене найпривабливішою з усіх прозаїчних форм» тощо. Вважаємо, що цей підготовчий етап допомагає викладачу не лише активізувати навчальну діяльність студентів, але й логічно перейти до наступних кроків вивчення жанрової природи оповідання.

Пропонуємо більш детально зупинитись на розкритті усталених і авторських ознак. Так, оповідання «Огнева паніка» С. Пилипенка наповнено автобіографічними елементами, особистими почуттями й враженнями митця від пережитого. До жанрових ознак можна віднести: епізоди стрімко змінюються; в центральну сюжетну лінію вкрапляються розповіді про інші події; у творі поєднуються картини опису мирного життя з картинами війни. Характерною ознакою є те, що опису подій передують детальне введення читача у військове життя: «Землянка була низька і тісна. Величко завжди ходив у ній з похиленою головою, щоб не вдаритися об стелю» [17, с. 233]. На цьому етапі студенти узагальнюють: аналіз «плану структури» показує, що для письменників формальна структура жанру антивоєнного оповідання лише фон, на якому письменники викривають динаміку людських переживань, душевних станів і почуттів. Зовнішня сюжетно-композиційна канва оповідання збережена, але акцент перенесено на внутрішній світ героїв. Саме тому у творі оповідач – безпосередній учасник подій, крізь призму сприйняття якого відтворюються трагічні ситуації. Увиразненню абсурдності війни сприяє використання форми щоденника.

Натомість сюжет оповідання Г. Белля доволі простий і побудований на поступовому впізнанні головним героєм рідної гімназії, що, у свою чергу, обумовлює особливість композиції – це монолог юного солдата. Студентам

підкреслюємо, що саме така форма дозволила Г. Беллю розкрити антигуманну суть війни. Функціонування комплексу формальних типологічних ознак антивоєнного оповідання спрямовані розкриттю авторської концепції – засудження війни. Особливу увагу студентів варто зосередити на зав'язці, зокрема вона доволі лаконічна, перша фраза буденна. Друга – сприяє максимальній концентрації читацької уваги: «Машина зупинилася, але мотор ще гурчав; десь відчинилася велика брама. Мерців сюди. Є там мерці?» [18, с. 431]. Характерним для оповідання Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» є те, що за своєю суттю кульмінація нагадує новелу – смисловий центр переноситься на суб'єктивні переживання героя. Власне, ця ознака визначає жанрову специфіку оповідання, адже акцент зроблено на внутрішньому монолозі героя, усі події показано із перспективи його свідомості.

Детальний аналіз художніх текстів дозволяє студентам говорити про те, що український і німецький письменники через реалістичний натуралістичний опис зображувальних подій викривають жахливі картини війни. Комплекс проблем, які порушував С. Пилипенко, були новаторськими для українського письменства на початку ХХ ст., зокрема солдата-селянина на війні, денаціоналізація українського села, людина в чужому середовищі. Важливо, що герой оповідань С. Пилипенка – звичайна людина з робітничого чи селянського середовища, яка потрапила на війну. Саме тому трагедію особистості С. Пилипенко розкриває через картини-спогади мирного життя. С. Пилипенко відтворює трагізм життя людини через прийом контрасту. Г. Белль, окрім проблем «людина і війна», «людина на війні», «руйнівний вплив війни на людину», «фізичні наслідки війни», візуалізує ще й особистісне відчуття провини як громадянина Німеччини. Підводимо студентів до думки, що стисла форма короткого оповідання дозволила митцям зосередити увагу на актуальних питаннях сьогодення.

Зіставлення оповідань демонструє студентам, що важливу роль у творах відіграє поліфункціональна художня деталь, натуралістичний опис подій, використання символів, інтонаційне та ритмічне навантаження. С. Пилипенко насичує епіку реальними картинами воєнного побуту, що став причиною численних драматичних і трагічних ситуацій у житті тих, хто воював, і тих, хто став пасивною жертвою війни. Український письменник створює своєрідну панорамну картину жахливої руйнації людського життя, всенародної біди. Форма щоденника дає можливість наповнити твори відступами-роздумами, фольклорних і літературних текстів, уривками з військових донесень, спогадами солдатів про мирне життя, аплікаціями діалогів, окремих реплік, що створює враження багатоголосся. Увагу студентів необхідно звернути на наявність підтексту в оповіданні Г. Белля. За кожною предметно-зоровою деталлю, «випадковим», на перший погляд,

словом чи словосполученням приховано глибокий зміст. Рекомендуємо розширити межі типологічного порівняння і скерувати дослідницькі пошуки студентів на зіставлення манери використання підтексту, непатетичного тону оповіді Г. Белля і Е. Гемінгвея.

Детальний порівняльний аналіз антивоєнних оповідань українського і німецького письменників дозволяє студентам увиразнити індивідуальні авторські жанрові риси оповідання (табл. 2).

Таблиця 2

Специфічні ознаки індивідуально-авторської моделі жанру антивоєнного оповідання

С. Пилипенко	Г. Белль
1. Антивоєнний твір синтезує риси оповідання і щоденника	1. Антивоєнний твір синтезує риси оповідання, новели і притчі
2. Твір наповнено уривками з військових донесень, спогадами про мирне життя. Багато різних діалогів, реплік. Використовує прийом багатоголосся	2. Новаторська модель жанру розкрита у специфіці сюжетної дії та хронотопу
3. Натуралістично передає «звуки» бою	3. Оповідання позбавлено експозиції, фінал недовершений, композиція будується на внутрішньому монологі героя
4. Зображує трагізм буття людини (голод, холод, беззахисність, нелюдські умови існування)	4. Багатоплановість мотиву «шлях» – шлях до дому, шлях – життя, шлях – повернення у дитинство
5. Герой оповідання – звичайна людина (солдат-селянин, солдат-робітник), яка змушена воювати та мріє про повернення додому	5. Акцент на етичній концепції людини, формування психологічного підтексту. Порушено глобальні питання людства
6. Характер героя статичний	6. Інтенсифікація художніх засобів, що сприяють підсиленню підтексту
7. Загальний іронічний тон оповідання	7. Відсутність прямого показу війни, її відображення знаходимо у свідомості героя. Непатетичний тон оповіді
8. Сильові домінанти творчого світовідображення – реалізм та експресіонізм	8. Усвідомлення читачем руйнуючої сили війни, безпомічність людини перед війною
9. Відтворення менталітету українського народу	

Отже, антивоєнні оповідання С. Пилипенка і Г. Белля – це приклад органічного поєднання усталених жанрових ознак із авторськими, які віддзеркалюють історичну ситуацію, літературний досвід попередніх поколінь, свідомість нації та світогляд письменників. С. Пилипенко і

Г. Белль створили нові національні моделі жанру антивоєнного оповідання в українській і німецькій літературах, який, по-перше, синтезує традиційні формальні жанрові норми і правила, по-друге, збагачений оригінальними національними рисами, що визначають новий напрямок розвитку жанру і сприяють його трансформації. Закономірним, на нашу думку, є питання студентам: чому саме у період бурхливих історичних подій відбувається активізація жанрів малої форми?

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Жанровий аналіз художнього твору з урахуванням національної специфіки – це процес, орієнтований на розвиток дослідницьких умінь і навичок, творчих здібностей, інтелектуального зростання студентів-філологів. Запропонована методика вивчення жанрової природи оповідання в різних національних літературах сприяє успішному засвоєнню фундаментального теоретичного матеріалу, розвиває компаративні компетентності майбутнього вчителя зарубіжної літератури, спрямовує на навчання протягом життя.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у створенні методичної системи формування у майбутніх учителів зарубіжної літератури умінь жанрового аналізу художнього твору з урахуванням національної специфіки.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Д. С. Наливайко, «Літературна компаративістика вчора і сьогодні (передмова)», *Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія*. Київ, Україна: ВД «Києво-Могилянська академія», 2009.
- [2] Т. Г. Сverbілова, *Такі близькі, такі далекі... (Жанрові моделі української та російської драми в аспекті порівняльної поетики): монографія*. Черкаси, Україна: ТОВ «Маклаут», 2011.
- [3] О. П. Колінько, «Цілий світ у краплі води...»: *компаративний дискурс української і російської новели кінця XIX – початку XX ст.: монографія*. Бердянськ, Україна: БДПУ, 2012.
- [4] Д. Б. Чик, «Жанрові системи української та англійської прози кінця XVIII – середини XIX ст.: проблеми типології та поетики», дис. д-ра наук, Бердянський держ. пед. ун-т, Бердянськ, Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, Україна, 2018.
- [5] Н. Х. Копистянська, *Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: монографія*. Львів, Україна: ПАІС, 2005.

- [6] Б. І. Антонич, *Повне зібрання творів / передм. М. Ільницького; упоряд. і комент. Д. Ільницького; І. Старовойт, М. Старовойт; Ред. Львів, Україна: Літопис, 2009.*
- [7] С. М. Андрусів, *Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.: монографія.* Тернопіль, Львів, Україна: Джура; ЛНУ ім. Івана Франка, 2000.
- [8] Н. Р. Грицак, «Методика компаративного аналізу жанру новели (на прикладі новел О. Генрі "Дари волхвів" і Гі де Мопассана "Коштовності")», *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, Вип. 2(37), ч. 1, с. 118–127, 2018.
- [9] Н. Р. Грицак, «Методика жанрового аналізу балад "Вільшаний король" Й. Гете та "Лілея" Т. Шевченка з урахуванням національної специфіки», *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, Вип. 1(39), с. 147–155, 2019.
- [10] І. О. Денисюк, *Розвиток української малої прози ХІХ – поч. ХХ ст.* Київ, Україна: Вища шк., 1981.
- [11] Н. В. Шевчук, «"Різдвяні оповіді" Ч. Діккенса у хромотопо-типологічних зв'язках», дис. канд. наук, Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2001.
- [12] І. С. Буркут, «Співвідношення фантастичного та реального у різдвяних оповіданнях (на матеріалі англійської, російської та української літератур)», *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*, Вип. 20, с. 223–225, 2014. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litobr_2014_20_45.
- [13] С. В. Ленська, «Трансформація різдвяної семантики як засіб художнього моделювання антисвіту в українській малій прозі ХХ ст.», *Філологічний дискурс*, Вип. 3, с. 59–70, 2016. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fild_2016_3_10.
- [14] А. А. Полякова, «Особливості художнього хромотопу в "Різдвяних повістях" Ч. Діккенса», *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Філологічні науки*, Кн. 1, с. 23–26, 2012. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2012_1_7.
- [15] О. Приймачук, «Міфопоетика різдвяних оповідань (Чарльз Діккенс і українська література)», *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство*, Вип. 34, с. 298–309, 2012.
- [16] А. П. Чехов, «Полное собрание сочинений и писем: в 30 т.», Т. 3: *Рассказы. Юморески. «Драма на охоте», 1884–1885.* Москва, Россия, 1975.
- [17] С. Пилипенко, *Вибрані твори.* Київ, Україна: Смолоскип, 2018.

- [18] Г. Белль, «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...», *Зарубіжна література: посіб.-хрестоматія, 11 клас* / упоряд. Г. Безкоровайний, Б. Щавурський. Тернопіль, Україна: Навч. книга-Богдан, 2003.

METHODOLOGY OF STORY GENRE NATURE LEARNING BY STUDENTS-PHILOLOGISTS

Natalia Hrytsak,

Doctoral Candidate of the department of methodology
of world literature education,
National Pedagogical Dragomanov University.
Kyiv, Ukraine.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4744-7072>
grycak78@ukr.net

Abstract. The article deals with genre analysis of a work of fiction as one of the important tools of forming the professional training of future world literature teachers. The proposed work is a continuation of the author's publications on the creation of a methodological system of the formation and development of genre analysis of fictions taking into consideration the national specificity of the students-philologists.

The consequential theoretical literary works (D. Nalyvaiko, T. Sverbilova, O. Kolinko, N. Kopystianska, D. Chyk) that serve as a methodological basis for the creation of the proposed methodological system are analyzed. The study of methodological researches of modern scholars has shown that the problem of forming students-philologists' skills and knowledge of fiction genre analysis on the base of works of world literature is one of little researched in the modern method of teaching literature. Students' comprehension of genre as a key category of literary studies helps the future teacher of world literature to implement methods of comparative analysis of works of national literatures effectively.

The article defines the genre literacy of the student-philologist that is perceived as a set of skills and knowledge of students to determine genre by its typological characteristics, to distinguish original author's genre features, to have a good understanding of diversity of fiction genres, to compare the genres of different literatures, to highlight genre changes and transformations. The concept of genre analysis of fiction is considered as a type of literary analysis that reveals the typological characteristics and individual-author features of the genre nature of a work of fiction.

It is proved that the effective implementation of genre analysis of fiction based on national specificity provides a significant theoretical knowledge in the courses of An Introduction to Literary Studies and Theory of

Literature, History of Ukrainian and World Literature, national and cultural environment of the studied work.

Keywords: student-philologist; genre; story; genre analysis; genre analysis based on national specificity; high school.

МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ СТУДЕНТАМИ-СЛОВЕСНИКАМИ ЖАНРОВОЙ ПРИРОДЫ РАССКАЗА С УЧЕТОМ НАЦИОНАЛЬНОЙ СПЕЦИФИКИ

Грицак Наталия Руслановна,

докторант кафедры методики преподавания мировой литературы
Национального педагогического университета имени Н. П. Драгоманова.
Киев, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4744-7072>
grycak78@ukr.net

Аннотация. Исследование посвящено жанровому анализу художественного произведения, который является важным инструментом формирования профессиональной подготовки будущих учителей-филологов. Эта работа продолжает публикации автора, цель которых – создание методической системы формирования и развития умений и навыков у студентов-филологов жанрового анализа художественного произведения с учетом национальной специфики.

Проанализированы литературоведческие работы (Д. Наливайко, Т. Свербиловой, О. Колинко, Н. Копистянской, Д. Чика), составляющие основу создания данной методической системы. Анализ исследований современных ученых-методистов показал, что вопрос формирования умений и навыков жанрового анализа художественного произведения с учетом национальной специфики на примере произведений зарубежной литературы у студентов-филологов – один из малоизученных в современной методике преподавания литературы. Понимание студентами жанра, как ключевой категории литературоведения, помогает будущим учителям зарубежной литературы эффективно реализовать методы сравнительного анализа произведений национальных литератур.

В исследовании дано авторское понятие жанровой грамотности студента-филолога, которое понимается как совокупность знаний, умений и навыков студента определять жанр по типологическим признакам, находить оригинальные авторские признаки, ориентироваться в жанрах художественной литературы, сравнивать жанры в национальных литературах, устанавливать жанровые

изменения и трансформации. Понятие жанрового анализа художественного произведения рассматривается как один из видов литературоведческого анализа, который способствует нахождению типологических признаков и индивидуально-авторских особенностей жанровой природы художественного произведения. Доказано, что эффективная реализация жанрового анализа художественного произведения с учетом национальной специфики не возможна без теоретических знаний соответствующих учебных дисциплин (введение в литературоведение, теория литературы, история украинской и зарубежной литературы), а также знаний национально-культурной среды изучаемого произведения.

Ключевые слова: студент-филолог; жанр; рассказ; жанровый анализ; жанровый анализ с учетом национальной специфики; высшая школа.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] D. S. Nalyvaiko, «Literaturna komparatyvistyka vchora i sohodni (peredmova)», Suchasna literaturna komparatyvistyka: stratehii i metody. Antolohiia. Kyiv, Ukraina: VD «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2009.
- [2] T. H. Sverbilova, Taki blyzki, taki daleki... (Zhanrovi modeli ukrainskoi ta rosiiskoi dramy v aspekti porivnialnoi poetyky): monohrafiia. Cherkasy, Ukraina: TOV «Maklout», 2011.
- [3] O. P. Kolinko, «Tsilyi svit u krapli vody...»: komparatyvnyi dyskurs ukrainskoi i rosiiskoi novely kintsia XIX – pochatku XX st.: monohrafiia. Berdiansk, Ukraina: BDPU, 2012.
- [4] D. B. Chyk, «Zhanrovi systemy ukrainskoi ta anhliiskoi prozy kintsia XVIII – seredyny KhIKh st.: problemy tytolohii ta poetyky», dys. d-ra nauk, Berdianskyi derzh. ped. un-t, Berdiansk, Kyivskyi nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv, Ukraina, 2018.
- [5] N. Kh. Kopystianska, Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva: monohrafiia. Lviv, Ukraina: PAIS, 2005.
- [6] B. I. Antonych, Povne zibrannia tvoriv / peredm. M. Ilnytskoho; uporiad. i koment. D. Ilnytskoho; I. Starovoit, M. Starovoit; Red. Lviv, Ukraina: Litopys, 2009.
- [7] S. M. Andrusiv, Modus natsionalnoi identychnosti: Lvivskyi tekst 30-kh rokiv XX st.: monohrafiia. Ternopil, Lviv, Ukraina: Dzhura; LNU im. Ivana Franka, 2000.
- [8] N. R. Hrytsak, «Metodyka komparatyvnoho analizu zhanru novely (na prykladi novel O. Henri "Dary volkhviv" i Hi de Mopassana "Koshtovnosti")», Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho

- universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Pedahohichni nauky, Vyp. 2(37), ch. 1, s. 118–127, 2018.
- [9] N. R. Hrytsak, «Metodyka zhanrovoho analizu balad "Vilshanyi korol" Y. Gete ta "Lileia" T. Shevchenka z urakhuvanniam natsionalnoi spetsyfiki», Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Pedahohichni nauky, Vyp. 1(39), s. 147–155, 2019.
- [10] I. O. Denysiuk, Rozvytok ukraïnskoi maloi prozy XIX – poch. XX st. Kyiv, Ukraina: Vyshcha shk., 1981.
- [11] N. V. Shevchuk, «"Rizdviani opovidi" Ch. Dikkensa u khronotopno-typolohichnykh zviazkakh», dys. kand. nauk, Lvivskiy nats. un-t im. Ivana Franka. Lviv, 2001.
- [12] I. S. Burkut, «Spivvidnoshennia fantastychnoho ta realnoho u rizdvianykh opovidanniakh (na materialy anhliskoi, rosiiskoi ta ukraïnskoi literatury)», Literaturoznavchi obrii. Pratsi molodykh uchenykh, Vyp. 20, s. 223–225, 2014. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litobr_2014_20_45.
- [13] S. V. Lenska, «Transformatsiia rizdvianoï semantyky yak zasib khudozhnoho modeliuvannia antysvitu v ukraïnskii malii prozi XX st.», Filolohichniy diskurs, Vyp. 3, s. 59–70, 2016. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fild_2016_3_10.
- [14] A. A. Poliakova, «Osoblyvosti khudozhnoho khronotopu v "Rizdvianykh povistiakh" Ch. Dikkensa», Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Serii: Filolohichni nauky, Kn. 1, s. 23–26, 2012. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2012_1_7.
- [15] O. Prymachuk, «Mifopoetyka rizdvianykh opovidan (Charlz Dikkens i ukraïnska literatura)», Naukovi zapysky Ternopilskoho nats. ped. un-tu im. Volodymyra Hnatiuka. Serii: Literaturoznavstvo, Vyp. 34, s. 298–309, 2012.
- [16] A. P. Shekhov, Polnoe sobranie sochinenij i pisem: v 30 t. T. 3: Rasskazy. YUmoreski. «Drama na ohote», 1884–1885. Moskva, Rossiya, 1975.
- [17] S. Pylypenko, Vybrani tvory. Kyiv, Ukraina: Smoloskyp, 2018.
- [18] H. Bell, «Podorozhnii, koly ty pryidesh u Spa...», Zarubizhna literatura: posib.-khrestomatiia, 11 klas / uporiad. H. Bezkorovainyi, B. Shchavurskyi. Ternopil, Ukraina: Navch. knyha-Bohdan, 2003.

*Стаття надійшла
до редакції 9 січня 2020 року*